

Vaikuttavatko tieteelliset kiistat opinnäytteiden arviointiin?

Mitä tapahtuu, kun professori saa tarkastettavakseen opinnäytetyön, jonka aihe ja menetelmät ovat hänelle vieraita? Voiko arviointiin vaikuttaa esimerkiksi se, että opinnäytetyön tekijä on ollut perusopinnoissaan tieteellisen kiistakumppanin oppilaana?

Kerroin aikanaan Virittäjässä (Savolainen 1993) nelisenkymmentä vuotta sitten tekemästäni suomen kielen lisensiaatin-tutkielmasta (Savolainen 1975a), jonka aiheistona olivat vuoden 1972 eduskunta-vaaleja edeltäneet television vaalitentit ja joka sai 1970-luvun alkuvuosina Tampereen yliopistossa ristiriitaisen vastaanoton.

Arvelin kirjoituksessani, että olin ehkä taitamattomuuttani rikkonut niin sanottua akateemisen kohteliaisuuden periaatetta, joka edellyttää muun muassa sitä, ettei omia tutkimustuloksia saa esittää liian varmoina ja että pitää olla objektiivinen ja vaatimaton, mikä sitten heijastui saamastani palautteesta. Nyttämmin arvelen, että kyse oli myös fennistiikan eri koulukuntien edustajien keskinäisistä ristiriidoista, jotka koituivat työlleni rasitteeksi.

Työni päätarkastajien, Paavo Siron ja Jorma Vuoriniemen, lausunnot olivat varsin kriittisiä. Kumpikaan ei lausunnossaan varsinaisesti arvioinut tai ottanut esille tutkimukseni empiirisen osan tuloksia. Vuoriniemi kuitenkin – viitaten sulkeissa muutamille työni sivuille – mainitsi työni ansiona, että eräät tutkimustulokset olivat jo sellaisenaan huomionarvoisia. Hän myös katsoi minun osoittaneen kysymyksenajattelussani ja ajatustenkehittelyssäni ”paikoin suurtaakin kekseliäisyyttä”¹

1. Tilastomenetelmien soveltamisen osalta tutkielmani tarkastivat Tampereen yliopiston tilastotieteen professori Eino Haikala ja assistentti

Professori Siro taas keskittyi lähes pelkästään tutkimukseni teoreettisten lähtökohtien arviointiin. Olin lähtenyt empiirisessä tutkimuksessani liikkeelle ajatuksesta, että modaalisuus on niin sanottu illokutiivisen voiman grammaattinen vastinkäsite. Hain tukea Hallidayltä (1970), jonka mukaan teoriat puheakteista, kontekstista ja tilanteista asettavat kielelliset ilmiöt niiden funktioiden yhteyteen, joita kielellä on. Modaalisuus on eräs muoto, jolla puhuja osallistuu puhetahtumaan. Modaalisuuden avulla puhuja ottaa kantaa siihen mitä sanoo, yhdistää esittämänsä väitteeseen oman mielipiteensä väitteen pätevyydestä, todennäköisyydestä tai itsestäänselvyydestä. Keinot, joilla modaaliteetteja ilmaistaan, kietoutuvat lauseen rakenteeseen sisältöä ja muotoa ilmaisevien elementtien kanssa. Kielioppi punoo kokoon merkityksen eri komponenttien säikeet yhdeksi rakenteeksi, lingvistiseksi struktuuriksi. (Halliday 1970: 335–336.)

Paavo Siro tunnettiin tuolloin syntaksin asiantuntijana. Hänen *Suomen kielen lauseopissaan* (1964a) ei puhuta modaalisuudesta yleiskäsitteenä, mutta modaaliseksi määritellään sellainen lause, jossa objektina olevan infinitiivin subjektipersoona on sama kuin peruslauseen subjekti, esimerkiksi *Sinähan aiot jättää yliopiston* (mts. 89). Siron (mts. 91) mukaan ”sisällöllisesti” modaalisen verbin käyttämisessä on kysymys subjektin tarkoitteen (ei siis puhujan) suhtautumisesta sii-

Tarmo Pukkila. He antoivat työstäni hyväksyvän lausunnon ”ottaen huomioon tutkielman aiheen, tekijän valmiuden soveltaa tilastollisia menetelmiä ja – vain vähäisiksi katsottavat tutkielmassa havaitut puutteellisuudet”. Tietokoneajot oli tehty syksyllä 1973 Jyväskylän yliopiston laskentakeskuksessa.

hen, mistä lauseessa on puhe: ”On kysymys mahdollisuudesta, pelkäämisestä, aikomisesta, alkamisesta tai tahtomisesta.” Siron (mts. 91) mukaan modaalisen lauseen ja peruslauseen suhteen voi ajatella sellaiseksi, että ”tavalliseen” lauseeseen tulee subjektin ja predikaatin ”väliin” esimerkiksi mahdollisuutta tai pelkäämistä merkitsevä verbi siten, että entinen verbi siirtyy uuden verbin infinitiiviobjektiksi. – Edellä olevasta käy ilmi, että Siro määrittelee modaalisen lauseen puhtaasti muodollisin perustein. Minun lähtökohdistani katsottuna Siron modaalilauseesimerkissä *Sinähän aiot jättää yliopiston* modaalisuutta ilmaisisi lähinnä *hAn*-liitepartikkeli: ’Kuten tunnettua/tiedetään, sinä aiot jättää yliopiston’.

Vaikka Siro ei lauseopissaan suoranaisesti määrittele modaaliverbien käsitettä, esimerkiksi verbit *voida* ja *haluta* olivat hänelle modaalisia verbejä. Niinpä Siro lausunnossaan ihmetteli, että olen voinut pitää proposition kuuluvana modaaliverbejä *voida* ja *haluta*: ”Kieliopillisesti se on tietenkin hämmästyttävää. Onhan periaatteessa ristiriitaista, että modaaliverbi ei olisi ’modaali-indikaattori’, jos kerran modaalisuuden ja illokutionaarisin voiman välille asetetaan yhtäläisyysmerkki.” Vastineessani tiedekunnalle perustelin, miksi minun oli tutkimuksessani pitänyt erotella puhetilanteen mukaisesti, milloin nuo verbit ilmaisivat puhujan asennetta ja milloin taas jotain muuta (ks. Savolainen 1975b). Formaalin kieliopin nimitys modaaliverbit ei yksin riittänyt luokittelun perusteeksi.

Näin jälkeen päin ajateltuna tuntuu, ettei Paavo Siro ollut oikea henkilö tarkastamaan lisensiaatintyötäni. Työssä käyttämiäni Austinin (1965) ja Searlen (1969) puheaktiteorioita ei 1970-luvun alkupuolella juuri tunnettu Suomessa. Itse sain virikkeen hakeutua niille lähteille luettuani G. H. von Wrightin kirjan *Logiikka, filosofia ja kieli* (1968). J. L. Austin (1911–1960) oli brittiläinen kielifilosofi,

joka kehitti pääosan puheaktiteoriasta ja sen terminologiasta. Hän tutki myös mielenfilosofiaa, etiikkaa ja arkikielen filosofiaa. Austinin teos ei ilmeisesti ollut professori Sirollekaan entuudestaan tuttu: Kevään 1974 lisensiaattiseminaarissa Tampereella Paavo Siro nimittäin kesken istuntoa kaivoi salkustaan esille Austinin teoksen *How to do things with words* (1965) ja kysyi haastavaan sävyyn, mistä olin saanut kirjan käsiini. Vastasin, että Jyväskylän yliopiston kirjastosta, mutta tieto ei tuntunut miellyttävän professoria.²

Lisäksi kävin vuoden 1974 syksyllä Paavo Siron kanssa puhelinkeskustelun, joka on ajoittain askarruttanut mieltäni pian neljäkymmentä vuotta. Tuolloin Siro sanoi minulle anteeksi pyytäen, että raskauttavaa tutkielmani kannalta on se, että olen ”Penttilän oppilas”. Aarni Penttilä (1899–1971) oli Jyväskylän yliopiston suomen kielen professori vuoteen 1967 saakka. Olin todellakin ennättänyt olla hänen oppilaanaan pari ensimmäistä opiskeluvuottani suomen kielen perusopintovaiheessa Jyväskylässä! Tuon Siron puhelinlausunnon olen kirjannut myös vastineeseeni tiedekunnalle (Savolainen 1975b).

Fennistiikan historiasta tiedetään, että Paavo Siro ja Aarni Penttilä olivat kumpikin oman tiensä kulkijoita ja joutuivat vuorollaan valtavirtausten edustajien hampaisiin. Kieliopin tekijöinä he varmaan myös kilpailivat arvovallasta keskenään. Julkista mielipiteiden vaihtoa he kävivät toistensa kanssa vuonna 1964 infinitiivien asemasta suomen kieliopissa. Siro oli Turun Suomen Kielen Seuran *Sananjalka*-lehdessä (1964b) puuttunut Penttilän *Suomen kieliopissa* 1963 esitettyyn *verbidien* käsitteeseen. Penttilä vas-

2. Arvelen kuitenkin, että Jorma Vuoriniemi, työni toinen tarkastaja, kritiikistään huolimatta tai pikemminkin siitä päätellen ymmärsi ideani. Häneltä oli juuri ilmestynyt semantiikan alaan liittyvä, yleisesti kiitetty väitöskirja (Vuoriniemi 1973).

tasi Sirolle *Virittäjässä* (1964), ja hänen kirjoituksensa perässä oli Siron (1964c) puheenvuoro ”Infinitiivin asemasta vielä kerran”. – Kuolinvuotenaan 1971 Penttilä vielä arvosteli *Virittäjässä* ankarasti Noam Chomskyn kehittämää transformaatiokielioppia. Paavo Siro puolestaan oli transformaatioteorian kannattaja.

Voivatko professorien opilliset erimielisyydet vaikuttaa opinnäytetöiden arviointiin, vaikka töissä ei olisi suoraa asiayhteyttä kiistakysymyksiin? Siltä ainakin tämän tapauksen perusteella näyttää. Ilmapiiri yliopistoissa oli 1970-luvulla autoritaarisempi kuin nykyään eikä professorien arvovaltaa juuri kyseenalaistettu. Olen nyt itse vanhempi kuin professori Paavo Siro oli vuonna 1974. Vuosi vuodelta minun on ollut helpompi ymmärtää ikääntyvien miesten tinkimättömyyttä periaatekysymyksissä ja vaikeutta hyväksyä toisinajattelua. Rauha muistollesi, Paavo Siro, ja kiitos kaikesta huolimatta.

ERKKI SAVOLAINEN
ekisavo@gmail.com

Lähteet

- AUSTIN, J. L. 1965: *How to do things with words*. Toimittanut J. O. Urmson. Oxford: Oxford University Press.
- HALLIDAY, M. A. K. 1970: Functional diversity in language as seen from a consideration of modality and mood in English. – *Foundations of Language* 6 s. 322–361.
- PENTTILÄ, AARNI 1963: *Suomen kielioppi*. Porvoo: WSOY.
- 1964: Suomen ns. Infinitiivien asema kieliopissa. – *Virittäjä* 68 s. 293–297.
- 1971: N. Chomskyn edustaman transformaatioteorian ns. pinta- ja syvärakenteesta. – *Virittäjä* 75 s. 4–22.
- SAVOLAINEN, ERKKI 1975a: *Television vaalitientien puheaktit. Semanttinen ja kvantitatiivinen analyysi puheaktien modaalisesta ja propositionaalisesta komponentista*. Suomen kielen lisensiaattitutkimus. Tampereen yliopiston humanistinen tiedekunta. <https://sites.google.com/site/tvnvaalitientienpuheaktit/>.
- 1975b: Vastine Tampereen yliopiston humanistiselle tiedekunnalle. <https://sites.google.com/site/tvnvaalitientienpuheaktit/vastine-tiedekunnalle/>.
- 1993: Poliittista metadiskurssia – eräs odysseia? – *Virittäjä* 97 s. 437–441.
- SEARLE, JOHN R. 1969: *Speech acts. An essay in the philosophy of language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SIRO, PAAVO 1964a: *Suomen kielen lauseoppi*. Helsinki: Tietosanakirja Oy.
- 1964b: Infinitiivin asema suomen kieliopissa. – *Sananjalka* 6 s. 20–26.
- 1964c: Infinitiivien asemasta vielä kerran. – *Virittäjä* 68 s. 297–298.
- VON WRIGHT, G. H. 1968: *Logiikka, filosofia ja kieli*. Helsinki: Otava.
- VUORINIEMI, JORMA 1973: *Ollin kieli nykysuomen kuvastimessa. Semanttisinterpretatiivi tutkimus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 312. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.